

Kertova tempus

Finiittiverbin aikamuodon valinta suomenkielisissä katastrofiuutisteksteissä 1860–2004

RITVA PALLASKALLIO

Väitöksenalkajaisitelmä Helsingin yliopistossa 21. syyskuuta 2013

Onpa onni, että saamme nyt istua rauhassa yliopiston pienessä juhlasalissa ja että olemme päässeet tänne turvallisesti kuka kävelen, kuka erilaisin kulkuvälinein. Osa on ehkä saapunut bussilla, osa junalla tai jollakin muulla julkisella kulkuvälineellä. Ehkäpä joku on tullut lentoteitse tai peräti vesitse. Bussit ja junat ovat toimineet ja lentokoneet ja laivat kulkeneet, kuten niiden tuleekin kulkea: turvallisesti ja suunnitellusti paikasta toiseen ihmisiä siirtäen.

Tiistaiamu elokseen 9. päivänä vuonna 1892 ei valjennut yhtä rauhallisena kuin tämä lauantaiamu tänään. Silloin Helsingin edustalla muutaman kilometrin päässä oli huhujen mukaan tapahtunut onnettomuus, josta Päivälehti uutisoi seuraavasti:

- (1) Salaman nopeudella lewisi eilen aamulla kaupungissa tieto kamalasta onnettomuudesta, mikä edellisenä yönä oli tapahtunut Helsingin läheisyydessä ja missä useita kymmeniä ihmisiä oli menettänyt henkensä. Riennettiin eteläsatamaan saamaan lähempiä tietoja. Kaikkiällä kaikui huuto: // [väliotsikko:] Runeberg on ajanut Ajaxin päälle, Ajax on uponnut. // Pelastuneita seisoo rannalla kertoen yön vaiheita. (Päivälehti 9.8.1892)

Nykypäivän lukijalle sadan vuoden takaisen uutistekstin aloituskatkelma saattaa vaikuttaa tunteisiin vetoavalla ja ilmaisutavoiltaan vieraalta. Huomiomme kiinnittyy ehkä tekstin sanastollisiin ja lauseiden rakenteellisiin eroihin, kuten sanajärjestykseen. Näiden lisäksi voi myös havaita, että uutisoinnissa käytetään runsaammin ajallisia siirty-

miä tapahtumatilanteesta toiseen kuin vaikkapa sata vuotta myöhemmin julkaistussa matkustaja-aluksen uppoamisesta kertovan uutistekstin aloituskatkelmassa:

- (2) Tallinnasta Tukholmaan matkalla ollut autolautta Estonia upposi keskiviikon vastaisena yönä Utön eteläpuolella Suomen aluevesirajan tuntumassa. Aluksella oli onnettomuushetkellä 964 ihmistä, joista keskiviikkoillan tietojen mukaan 824 hukkui. (Helsingin Sanomat 29.9.1994)

Molemmat tekstit kertovat menneistä tapahtumista, mikä kielessä on tapana osoittaa aikamuodon eli tempuksen avulla. Jos kuvaamme jotakin silmiemme edessä parhaillaan tapahtuvaa, käytämme preesensia vaikka sanomalla, että *meneillään on väitöstilaisuus*. Jos taas kuvaamme mennyttä tapahtumaa, valitsemme sellaisen aikamuodon, joka osoittaa, että kuvattu tapahtuma on tapahtunut puhetilannetta ennen. Vuoden 1994 uutistekstikatkelmassa onnettomuuden kuvauksessa käytetään yksinomaan preteritiä, jota voi pitää suomen kielen kerrontatempuksena: *Estonia upposi, aluksella oli 964 ihmistä, 824 hukkui*. Sen sijaan vuoden 1892 uutistekstissä aikamuodot vaihtuvat ensin preteritistä pluskvamperfektiin ja sitten taas preteritiin *Salaman nopeudella lewisi tieto onnettomuudesta – – mikä edellisenä yönä oli tapahtunut – – missä useita ihmisiä oli menettänyt henkensä – – Riennettiin – – Kaikkialla kaikui huuto*. Tämän jälkeen tieto onnettomuudesta välittyy perfektilausein *Runeberg on ajanut Ajaxin päälle, Ajax on uponnut* ja lopulta preesenslausein *Pelastuneita seisoo rannalla*. Menneisyyden kuvaamisessa käytössä ovat kaikki suomen kielen kieliopillistuneet tempukset preesens, preteriti, perfekti ja pluskvamperfekti.

Tämä tempusten käytön ero oli aikoinaan tutkimukseni lähtökohta. Miksi 1800-luvun katastrofiuutisteksteissä käytetään muun muassa pluskvamperfektilauseita enemmän kuin 1990-luvun tai 2000-luvun katastrofiuutisteksteissä? Miksi 1800-luvun katastrofiuutisteksteissä onnettomuustapahtumista kerrotaan yleisesti myös muilla tempuksilla kuin preteritillä, joka on suomen kielelle ominainen kerrontatempus? Koska katson, että kielelliset erot eivät ole sattumanvaraisia vaan osoitus tietoisesta valinnasta, nämä kysymykset johtivat minut tutkimusmatkalle, jonka tuloksia on tänään tarkoitus arvioida.

Tempusten avulla kielenkäyttäjät suhteuttaa kuvaamansa tai kertomansa johonkin toiseen tapahtumaan tai tilanteeseen, yleisimmin suhteessa puhetilanteeseen. Siksi sanotaan, että tempusjärjestelmä on deiktinen. Tempus ei kuvaa puheenalaista kohdetta, vaan osoittaa, missä kohde on. Pääsääntöisesti preesens ja preteriti osoittavat lauseen kuvaaman asiantilan tai tapahtuman puhetilanteen aikaiseksi tai puhetilannetta aikaisemmaksi. Tuottamalla onnettomuustapahtumista vuoden 1994 uutistekstin kaltaisen preteritilauseen *Estonia upposi keskiviikon vastaisena yönä Utön eteläpuolella* tekstintuottaja rakentaa suoran yhteyden puhetilanteesta menneeseen onnettomuustilanteeseen. Sen sijaan vuoden 1892 uutistekstissä uutisointitilanteeseen sidotut preteritilauseet *Salaman nopeudella lewisi tieto onnettomuudesta – – Riennettiin – – Kaikkialla kaikui huuto* eivät kohdistu uutisoituun onnettomuustilanteeseen vaan nostavat kerronnan kohteeksi nopeasti kaupungissa levinneet kuulopuheet ja kuulopuheiden hälyttämien kaupunkilaisten kokoontumisen eteläsatamaan saamaan

lisätietoa. Tieto onnettomuudesta välittyy pluskvamperfekti- ja perfektilausein, joiden yhteyden referointiin, toisen puheen esittämiseen oman puheen osana, ovat suomen kielen osalta jo aiemmin osoittaneet muun muassa Helasvuo (1991) ja Kuiri (1984). 1800-luvun uutisteksti uutisoi toisin sanoen näkyvästi tiedon saamisesta ja tiedon välittymisestä, mikä 1990-luvun uutisoinnissa on lähes kadonnut. Siinä missä 1990-luvun uutisteksti välittää onnettomuustapahtumat faktuaalisin väitelausein, 1800-luvun uutistekstissä onnettomuustapahtumat välittyvät lukijalle nonfaktuaalisena kuulo-puheena, jonka todenperäisyyteen uutiskertoja ei ota kantaa.

Myös preesens 1800-luvun uutistekstin viimeisessä lauseessa on kielenkäytön näkökulmasta tunnusmerkkinen, mikä tarkoittaa, että se on totutusta kielenkäyttötavasta poikkeava. Tässä poikkeavuus syntyy siitä, että preesenslauseen esittämä kuvaus rannalla seisovista pelastuneista ei vastaa kuvausta reaalisesta puhetilanteesta vaan preesenslause välittää kuvan puhetilanteesta näkymättömästä menneisyydestä. Kysymyksessä on fiktiivinen siirtymä ajassa ja tilassa: uutiskertoja siirtää preesensin avulla uutiskerronnan havaintopisteen reaalisesta tekstintuottamistilanteesta jo tapahtuneeseen onnettomuustilanteeseen ja tapahtumista kertomisen sijaan esittää tapahtumat meille lukijoille ikään kuin ne tapahtuisivat silmiemme edessä. Tällaista preesensin avulla rakennettua kokemuksellista esitystapaa Laitinen (1998) on Emile Benvenisten ajattelua suomen tempusjärjestelmään soveltaen kutsunut performatiiviseksi. Jos tällaista kielellistä performatiivisuutta avaa performanssina tunnetun taidemuodon kautta, jossa taiteentekoprosessi on osa taideteosta, performatiivisuutta voi kuvata osallistuvaksi tai kokemukselliseksi esitystavaksi. Näin ollen performatiivisen lauseen voi ajatella välittävän kielenulkoisesta maailmasta yhtä aikaa sekä kuvauksen että kokemuksen.

Tutkimuksen haastavin tehtävä oli löytää menetelmä, jolla analysoida eri-aikaisia – ja erifunktioisia – uutistekstejä yhteismitallisesti. Tätä varten tarkastelin katastrofiuutistekstejä nimenomaan tiedonkulun näkökulmasta ja laadin katastrofiuutisoinnin toimintaprosesseista ja osanottajadiskursseista koostuvan rakennemallin, jossa katastrofiuutisteksti hahmottuu tempuslauseen tapahtumarakenteen (tapahtumatilanne T) ja diskurssirakenteen (puhetilanne P) kautta. Edellä kuvatut siirtymät uutisointiprosessin kahden tapahtumatilanteen, onnettomuustilanteen ja tiedonhankintatilanteen välillä ovat osa katastrofiuutistekstin tapahtumarakennetta ja luonteeltaan temporaalisia. Muita keskeisiä katastrofiuutisoinnin tapahtumasarjoja ovat tiedon toimitus- ja uutisointityö. Metodisesti hahmottelemani rakennemalli tarjoaa analyysivälineistön sellaiseen tekstiaineistoon, jonka tekstit voidaan selkeästi lukea samankaltaisen tekstintuottamisprosessin ja saman toimintatyyppin, uutistekstilajin ja tarkemmin katastrofiuutistekstilajin, edustajiksi mutta joiden sisäinen rakenne – tekstintuottamisprosessin fokus – on vuosikymmenten aikana sen mukaan vaihdellut, mikä on ollut uutisoinnin funktio ja suhde tietoon ja tiedonvälitykseen.

Tutkimukseni keskeinen tulos on, että katastrofiuutisteksteissä tempuslauseet eivät osoita pelkästään uutisoinnin tapahtumien ja tapahtumasarjojen keskinäisiä temporaalisia suhteita vaan että tempukset ovat kiinteä osa uutistekstin diskurssiivista rakennetta. Diskurssin voi yleisellä tasolla käsittää puheeksi tai kielenkäytöksi, mutta koska kielenkäyttö on aina sosiaalista toimintaa, diskurssi ei ole mitä tahansa puhetta vaan

yhtäältä sosiaalisen vuorovaikutustilanteen säätlemää kieltä käytössä, toisaalta johonkin tilanteeseen ja sen toimijoihin liittyvä kielenkäyttö- tai esitystapa. Diskursiivisen rakenteen näkökulmasta katastrofiuutistekstit ovat moniäänisiä tekstiverkostoja, joissa risteilee useita erilaisia diskursseja. Hierarkkisesti ylimpänä on uutiskertojan diskurssi, joka sitoo yhteen uutisointiprosessin toimijoiden ja osanottajien, kuten silminnäkijöiden ja toimittajien, sisäiskertomukset ja sisäiskertojadiskurssit. Katastrofiuutistekstit ovatkin kertomuksia toisten kertomuksista, moniäänisiä referointirakenteita, joissa eri tekstit ja diskurssit asettuvat keskinäiseen dialogiin. Väitän tutkimuksesani, että uutisgenren sisällä vaikuttavat, usein toisilleen vastakkaisina nähdyt tiedonvälityksen ja tarinankerronnan traditiot ovat keskeisiä uutistekstilajin rakennetta ja muutosta selittäviä tekijöitä ja että niiden keskinäinen suhde on jatkuvassa muutostilassa ja jatkuvan neuvottelun kohde.

Eri tekstien ja diskurssien läsnäolo tekstissä on helposti havaittavissa sellaisissa tapauksissa, jolloin uutiskertoja osoittaa eksplisiittisesti, että tekstiin tuodaan toisen diskurssi suoraan tai epäsuorasti, kuten seuraavissa esimerkeissä:

- (3) – Tunnelma oli iloinen veneen lähtiessä rannasta. Laskeuduimme armeijan veneen kajuuttaan, *kertoi sairaalasta jo tiistai-iltana kotiutettu Marja-Liisa Teikari*. (Helsingin Sanomat 9.12.1964)
- (4) *Pelastunut Juho Karvinen kertoi*, että hän oli onnettomuuden tapahtuessa ollut kannella. (Pohjois-Savo 16.5.1934)

Molemmissa esimerkeissä uutiskerrontaan tuodaan toisen diskurssi referointirakenteen johtoilmauksen avulla: *kertoi* – – *Marja-Liisa Teikari* ja [*p*] *elastunut Juho Karvinen kertoi*. Esimerkissä 3 kyse on niin sanotusta suorasta puheen esityksestä, jossa kaksi diskurssia on erotettu toisistaan selvärajaisesti: kursivoitu johto ilmaus on kertojan diskurssia ja sitä edeltävät kursivoimattomat lauseet sisäiskertojana toimivan silminnäkijäkertojan diskurssia. Esimerkissä 4, jota nimitetään epäsuoraksi puheen esitykseksi, kertojadiskurssin ja sisäiskertojadiskurssin raja on suoraa esitystä hämärtyneempi. Kyse on edelleen kahdesta erillisestä kertojadiskurssista, uutiskertojadiskurssista ja silminnäkijädiskurssista, mutta lauseraja ei toimi suoran esityksen tavoin diskursseja erottavana rajana vaan diskurssien voi sanoa referaattiosassa sekoittuvan. Kielellisiä merkkejä kahden diskurssin sekoittumisesta ovat *että*-lauseen muotoinen referaattiosa, yksikön kolmas persoona sekä silminnäkijäkertomuksen alkuperäisen tempuksen vaihdos pluskvamperfektiksi, joka tässä hahmottuu referatiiviseksi, referointia osoittavaksi. Referatiivinen pluskvamperfekti tuottaa tekstiin vahvemman kertojan näkökulmaisuu den kuin jos tilalle kuviteltaisiin silminnäkijäkertojan alkuperäistä tempusvalintaa paremmin kuvastava preteriti. Se etäännyttää alkuperäisen puhetilanteen uutisointitilanteen menneisyyden menneisyydeksi.

Eri diskurssien erottaminen tekstistä on hankalampaa sellaisissa tapauksissa, joissa eksplisiittinen viittaus toisen puhe-esitykseen puuttuu. Tällöin puhutaan niin sanotusta vapaasta epäsuorasta esityksestä, jossa yhdistyvät sekä henkilön että kertojan näkökulmat ja jossa toisen näkökulman läsnäolo on aistittavissa paremminkin toisen

aistikokemuksen kuin toisen puheen kautta. Katson väitöstutkimuksessani, että tällainen kokemuksellisuus, performatiivisuus, on osoitettavissa tempuslauseisiin keskeisesti kiinnittyvän ilmiön, nimittäin tekstilauseen aspektuaalisuuden avulla. Siinä missä tempus on deiktinen kategoria, joka ilmaisee sekä tapahtuman suhdetta puhe-tilanteeseen että eri tapahtumien suhdetta toisiinsa tuon puhe-tilanteen kautta, aspektin kautta tapahtumia tarkastellaan keston ja tilanteen rajojen näkökulmasta: tapahtuma hahmotetaan päättyneenä ja kestoaltaan rajattuna, jolloin kysymys on perfektiivisestä aspektista, tai päättymättömänä ja kestoaltaan rajaamattomana, jolloin kyse on imperfektiivisestä aspektista.

Yksinkertaistetusti tilanteisen keston merkitystä ja suomen kielelle ominaisia aspektin ilmaisutapoja voi kuvata vaikka pohtimalla tämän tekstin, lektion, kirjoitusprosessia kahden kuvitteellisen esimerkkilauseen avulla:

Kirjoitin tämän lektion eilen.

Kun olin kirjoittamassa lektiota, ovikello soi.

Jos totean: *Kirjoitin tämän lektion eilen*, lektion kirjoitus esitetään loppuun saatettuna kirjoitusprosessina, aspektuaalisesti rajattuna perfektiivisenä kokonaisuutena ilman, että otetaan kantaa siihen, miten monivaiheinen työ on mahdollisesti ollut ja mitä muuta sen aikana on voinut tapahtua. Kielellisesti tämä tilanteen aspektuaalinen rajausta ja ulkoinen näkökulma, jota voi luonnehtia tilanteen tai näkökulman ulkoapäin tapahtuvaksi tiivistykseksi, tuotetaan muun muassa preteritilauseen objektin sijanvalinnalla partitiiviin ja akkusatiiviin välillä: partitiiviobjektin *tätä lektiota* asemasta käytetään akkusatiivimuotoista totaaliobjektia *tämän lektion*. Jos taas sanon: *Kun olin kirjoittamassa lektiota, ovikello soi*, kirjoitustilannetta tarkastellaan sisältäpäin. Se ”avataan” lukijalle rajaamattomana, vielä kehityksenalaisena imperfektiivisenä tapahtumana ilman tietoa kirjoitusprosessin lopputuloksesta. Kielellisesti aspektinvaihdos rajatusta rajaamattomaan tuotetaan muun muassa toiminnan jatkuvuutta osoittavan progressiivisen verbirakenteen *olla tekemässä jotakin* avulla. Tämän rajaamattoman kirjoitustilanteen keskeyttää tilanteessa rajattu tapahtuma, ovikellon soitto.

Suomen tempusjärjestelmä on aspektin suhteen melko neutraali lukuun ottamatta preesensia, joka muun muassa Comrien (1981: 66) mukaan käsitetään useimmissa kielissä pääsääntöisesti imperfektiiviseksi eli kuvaamansa tilanteen sisäisen keston suhteen rajaamattomaksi. Voi siis sanoa, että preesenslauseen kokemuksellinen performatiivisuus menneisyyden kuvaamisessa selittyy juuri tilanteen avaavan imperfektiivisyyden kautta. Ylipäätään näyttää siltä, että aspektuaalisuus on moniin kielenkäytön osaluokkiin kietoutuva laaja-alainen ilmiö, jonka osuus kielenkäytön näkökulmaisuuuden rakentumisessa on keskeinen ja joka kaipaa lisää selvitystä. Tässä tutkimuksessa käsitelin aspektieroja osana katastrofiuutistekstien diskursiivista rakennetta. Erityisenä kiinnostuksen kohteena oli tempuslauseiden aspektierojen yhteys esitettävän muutoksiin tilanteen ulkoisesta raportoinnista tilanteen sisäiseen kuvaukseen.

Tarkentaakseni katastrofiuutisteksteissä tapahtuneen muutoksen suuntaa ja luonnetta 145 vuoden tarkasteluajanjakson aikana erotin aineistostani tempuslauseista kaksi tilanteen sisäisen kuvauksen performatiivista tempuslauseyyppiä. Näistä ensimmäistä,

dramaattista tempuslausetta, edustaa esimerkin 5 dramaattinen preesens, joka toimii pääsääntöisesti kertomuksen huippukohtien perfektiivisten juonitapahtumien kohostajana, ”dramatisoijana”. Preesensin imperfektiivisyyden kautta se ikään kuin avaa tarinamaailman, jolloin kerronta ”hidastuu” ja asettuu lähelle tarinamaailman osanottajia.

- (5) [dramaattinen preesens:] – ja kun laivat jo oliivat wallan lähellä toisiaan, ei enää auttanut mikään, – ja Runeberg *ajaa kuin ajaakin* ihan kohti ja *ryntää* teräwällä kokallaan Ajaxin wasempaan kylkeen – ja *leikkaa* aluksen kahtia. (Uusi Suometar 9.8.1892)

Tempuslauseanalyysin näkökulmasta preesens siirtää kerronnan deiktisen keskuksen tarinamaailmaan, mikä tarkoittaa, että kerronnassa on vahva tarinamaailman henkilöiden subjektiivisiin kokemuksiin samastuva ote: onnettomuustilanne pyritään esittämään lähietäisyyden kokemuksen kautta.

Vastaavalla tavalla myös preteriti voi toimia kerronnan huippukohtien dramatisoijana:

- (6) [dramaattinen preteriti:] Toisessa weneessä taas pohja hajosi – *Nyt oli* tuska ja walitushuudot korkeimmallaan – – mutta *jopa näkyi* Reposaaaren niemen siwutse apu rientäwän – – (Satakunta 22.8.1874)

Esimerkki 6 antaa esimerkin niin sanotusta dramaattisesta preteritistä, jollaiseksi tässä tutkimuksessa olen nimennyt sellaisia aineistoni preteritilauseita, jotka dramaattisen preesensin tavoin imperfektiivistävät kertomuksen juonellista huippukohtaa. Usein dramaattisille preteritilauseille ovat tunnusomaisia muun muassa sellaiset kerronnan läheisyydestä kertovat tilanteisen ajan adverbit kuin *nyt* tai *jo*.

Toiseksi performatiiviseksi tempuslausetyyppiksi nostin niin sanotun reportaasitempuslauseen. Onnettomuuskertomuksen juonellista käännekohtaa fiktiivisesti tarinamaailman sisältä esittävien dramaattisten tempuslauseiden sijaan reportaasitempuslauseissa kyse on paremminkin omakohtaisen havainnon välittävästä rajamattoman tilanteen kuvauksesta, jossa yhdistyvät kaksi tapahtumatilannetta ja kaksi toimintaprosessia, onnettomuustilanne ja toimittajan tiedonhankintatilanne niin, että ne ikään kuin toimivat läpinäkyvästi rinnakkain ja samanaikaisina mutta säilyttävät erillisyytensä:

- (7) [reportaasipreesens:] Pistävä kloorinhaju *tunkeutuu* sieraimiin – – Portilla *seisoo* vakavannäköisiä miehiä. – – Joku *rientää* ohitsemme juoksujalkaa – – (Helsingin Sanomat 7.11.1947)
- (8) [reportaasipreteriti:] Onnettomuuspaikan läheisyydessä *tuli* vastaan kaasunaamareilla varustettuja Enson palokuntalaisia – – Ratapihalla *oli* joukko rikkoutuneita tavaravaunuja. Lähemmäksi tultua, noin 100 metrin päässä asemalta *näkyi* ensimmäisenä turmion tuottanut rikkidioksidivaunu. (Uusi Suomi 7.10.1938)

Päinvastoin kuin kerronnalle ominaisissa perfektiivisissä preteritilauseissa, joissa tapahtumat kerrotaan loppuunsaatettuina juonilauseina tarinamaailman ulkopuolelta, imperfektiivisiin toimintoverbeihin tyypillisesti sitoutunut reportaasitempus muuttaa kerronnan onnettomuustilanteen suoraksi havainnoinniksi. Utiskerronnan havaintopisteen voi kuvitella asettuneen tutkimustyötä tekevän toimittajan pään sisälle, minkä jälkeen lukija voi itse todistaa toimittajan havainnoimia tapahtumia. Valinta kahden tempuksen, preesensin ja preteritin, välillä on valinta kahden diskurssin, henkilö- ja kertojadiskurssin välillä. Mitä lähempänä kerronnan deiktiset parametrit ovat tarinamaailman aikapaikkaisia parametrejä, sitä lähempänä ollaan tarinamaailman henkilön kokemusmaailmaa. Ero eri aikamuotojen välillä kertoo siitä, kumpi diskurssi on tällaisessa kahta diskurssia yhdistävässä vapaan epäsuoran esityksen tekstilausekonstruktiossa hallitsevampi, henkilön (preesens) vai kertojan (preteriti).

Lopuksi palaan vielä lektioni alkuun, jossa annoin esimerkin sekä 1890-luvun että 1990-luvun uutisteksteistä. Tunnustan nyt, että olen tietoisesti johtanut teitä harhaan esittämällä kummankin vuosikymmenen uutiskerronnasta vain osatotuuden. Toisaalta harhautus on sillä tavoin totuudenmukainen, että se toimii esimerkkinä niistä lähtöoletuksista, joita itselläni oli toisaalta 1800-luvun ja toisaalta 1990-luvun ja 2000-luvun uutisointikäytännöistä. Oletin, että 1800-luvun uutisointi on näkyvästi kertovaa ja rakentuu performatiivisista tempuslauseista ja että aineistoni nykypäivää lähellä olevassa uutisoinnissa uutiskertojan diskurssi on näkymätön ja että uutiskerronta rakentuu perfektiivisistä preteritilauseista.

Katastrofiuutisteksteissä havaittujen tempusjakauman muutosten perusteella jaoin uutistekstit neljään ajanjaksoon: 1800-luvun narratiiviseen saksijournalismin aikakauteen, 1900-luvun alun raportoivaan uutishuoneuutisoinnin aikakauteen, 1900-luvun keskivaiheen suurta yleisöä tavoittelevaan reportaasiuutisoinnin aikakauteen ja 1960-luvulta alkavaan asiauutisoinnin aikakauteen. Tutkimus osoitti, että katastrofiuutisointi on lähes koko 145-vuotisen tutkimusajanjakson hyödyntänyt sellaisia vapaan epäsuoran kerronnan muotoja, joissa kertoja siirtyy ikään kuin tarinamaailman sisälle keskelle tapahtumia ja joissa kahden diskurssin ja näkökulman voi sanoa olevan yhtä aikaa läsnä. Vanhin uutisaineisto aina 1900-luvun alkuvuosikymmeneen on lähes yksinomaaisesti paitsi dramaattisen preesensin myös niin sanotun dramaattisen preteritin esiintymäaluetta. 1930-luvulta alkaa reportaasipreteritin aikakausi, mikä vastaa hyvin samaan aikaan ajoittuvaa tiedonhankintakäytänteiden muutosta. 1920- ja 1930-luvuilta alkoi sanomalehtien välinen uutiskilpailu, joka nosti uutistoimituksen oman tiedonhankintaprosessin keskeiseen asemaan: sanomalehdille oli tärkeää saada oma kirjeenvaihtaja, myöhemmin aluetoimittaja, tuoreeltaan tapahtumapaikalle tutkimaan ja raportoimaan uutistapahtumia – mielellään myös osallistumaan niihin suuren yleisön edustajana. Reportaasipreteritin rinnalla uutisointi alkoi suosia myös reportaasipreesensia, jonka osuudet yleistyivät voimakkaasti 1960- tai 1970-luvulta lähtien. Tämä reportaasitempuksen vaihdos preteritistä preesensiin vastaa hyvin alkuhypoteesiani nykyytisoitintia kohden tapahtuvasta uutisoijadiskurssin ja uutisointityön näkyvyyden vähenemisestä. Toisaalta vaikka nykykatastrofiuutisointi pyrkii konstruoimaan onnettomuuden objektiivisesti ja rajaamaan uutisointityön sen ulkopuolelle, reportaasipreesensin käyttö osoittaa, että tiedonhankintatyö on tekstissä varsin vahvasti läsnä.

Yleistäen voi todeta, että kaikkina vuosikymmeninä katastrofiuutisoinnin taustalta on hahmoteltavissa samankaltainen uutisointiprosessi mutta että uutisoinnin painopisteet ovat vaihdelleet sen mukaan, mitkä ovat olleet joukkotiedotuksen tavoitteet ja tehtävät eri aikoina. Nämä muuttuvat painotukset selittävät myös tekstilajin sisäisiä muutosprosesseja, jotka on mahdollista saada näkyviin kielellisen analyysin keinoin. Tässä tutkimuksessa kielellisiä työvälineitä ovat olleet tempuslauseet, joiden avulla olen tarkastellut katastrofiuutisoinnin rakennetta ja kehityspolkuja. Työn keskeisimmät tutkimustulokset ovat, että muutokset tempusjakaumassa heijastavat uutisointikäytänteiden muutoksia ja että tempuslauseet eivät toimi pelkästään temporaalisesti vaan että ne ovat vahvan diskursiivisia.

Lähteet

- COMRIE, BERNARD 1981: *Aspect. An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Kolmas, korjattu painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1991: Velipojalta kuultua. Kuinka aikamuodot jäsentävät kertomusta? – Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi & Mirja Saari (toim.), *Leikkauspiste. Kirjoituksia kielestä ja ihmisestä* s. 77–86. Suomi 158. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KUURI, KAIJA 1984: *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 405. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA 1998: Dramaattinen preesens poeettisena tekona. – Lea Laitinen & Lea Rojola (toim.), *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta* s. 81–136. Tietolipas 160. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ritva Pallaskallio: *Kertova tempus. Finiittiverbin aikamuodon valinta suomenkielisissä katastrofiuutisteksteissä 1860–2004*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos 2013. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9203-9>.

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@helsinki.fi